

UDK 821.163.42.08 Bilosnić, T.M.
821.163.42-1.09 Bilosnić, T.M.
Pregledni članak
Primljen: 27. 10. 2014.
Prihvaćen za tisak: 18. 12. 2015.

TIN LEMAC
Ferenščica 45, HR – 10000 Zagreb
tin_lemac@yahoo.com

STILSKI SLOJEVI PJSNIČKE ZBIRKE *AFRIKA* TOMISLAVA MARIJANA BILOSNIĆA

Ovaj prilog nudi stilističku analizu recentne pjesničke zbirke *Afrika* u bogatome književnom opusu Tomislava Marijana Bilosnića. Njegova je poezija obilježena poetičkom i stilskom oznakom manirizma i automanirizma te mediteranskom komponentom iz čijega je značenja ponuđena interpretacija podjele njegova opusa na zasebne poetičke odvojke. Stilistička analiza navedenoga rukopisa rasvjetljava recentni dio njegova opusa i pridonosi razumijevanju stila njegova pjesništva koji nije posebno razrađen. U analizi izdvajamo mikrostrukture i makrostrukture; od mikrostruktura ističu se usporedba, metafora, simbol i katalog, a od makrostruktura manifestni, mitski, magijski, panhumanistički, apokaliptički, politički, asintaktičko-asemantički diskurz i diskurz žanr-slika. Navedene se mikro i makrostrukture interpretiraju na pripadnim tekstovima pjesama, iznosi se precizno razlikovanje raznolikih modusa iznjedreno tekstualnom analizom i navedeni se rezultati ekspliciraju u kontekstualnim silnicama Bilosnićeve pjesništva.

KLJUČNE RIJEČI: *pjesništvo Tomislava Marijana Bilosnića, stilistika, interpretacija*

UVOD

Pozamašan pjesnički opus Tomislava Marijana Bilosnića obilježen je kao maniristički i automaniristički. Ta se poetičko-stilska odrednica prostire duž razvojnih osi matrica tekstualizma, neotradicionalizma i hiperrealizma (Milanja 2003: 364). Pokušaj razdjele njegova opusa na poetičko-stilske odvojke polazi od njegove pripadnosti mediteranskomu književnom imaginariju i nalazi svoje mjesto u studiji Sanje Knežević *Mediteranski tekst hrvatskog pjesništva* (2013: 217–246). Obilježava se kao svestrani mediteranac, a njegov se opus dijeli na popularno-kulturni, intertekstualno-ludički i simboličko-mitološki modus (2012: 217) prisutan u dvjema fazama stvaralaštva ovisno o poetičkim, političkim i kulturnim mijenama kraja 20. st. U prvoj je fazi prisutno promišljanje mediteranizma kao *negacije suvremene civilizacije materijalizma i tehnološkog napretka nauštrb duhovnih vrijednosti helensko-kršćanske civilizacije*, a u drugoj se prostor mediteranske civilizacije postavlja kao *alter spatio intimne krizne zbilje, ali i samoidentifikacije* (2013: 219). Pjesnička zbirka *Afrika* (Bilosnić 2011) pripada poetici augustinovskoga povratka i trajanja, a u pjesničkome se opusu genetski

vezuje za zbirke *Kuća* (Bilosnić 2010), *Molitve* (Bilosnić 2009) i *Tigar* (Bilosnić 2004). U njima se naglašava kategorija inicijacije kao povratak u okrilje Majke Zemlje što je implicirano čestom pojavom svojstvenih poetskih slika. Otkrivaju se veze s Bilosničevim poetičkim i inspiracijskim srođnicima kao što su Paul Éluard, Jacques Prévert, Eugenio Montale, Giuseppe Ungaretti, Octavio Paz i Jorge Luis Borges (Plaku cit. po Knežević 2013: 235). U zbirci *Afrika* (Bilosnić 2011) pojavljuje se intertekst s afričkom lirikom kao odvojkom lirike primitivnih naroda, povratak simboličkoj kući kao prvotnoj kolibi, bitnički bunt iz najranije faze koji interferira sa senzibilitetom prema mitskomu svijetu iskona što rezultira figurom crnoga *homo ludensa* (2013: 240). U prvome ciklusu zbirke govori se o iskorijenjenosti afričkoga čovjeka i samoga pjesnika iz zbilje, te afirmaciji figure *homo ludensa* stvorena na sliku *deusa ludensa*. Bijeg od usuda vlastite zbilje rezultira slikama prirode koje se pojavljuju kao poetički vid pročišćenja (izdvaja se znakoviti simbolički i simboleski motiv rose). Drugi ciklus obilježen je kontrastom Afrike kao tuge svijeta i simbolom tigra kao znakom transcendentale punine i vitalizma. Trećim ciklusom prevladava levistrovska divlja misao ispunjena mitskim slikama i mitskom osjećajnošću. Četvrti ciklus progovara o kulturnoj geografiji nepoznate Afrike. Peti ciklus obnavlja poetiku kontrasta iskonske primitivnosti i civilizacijske potrošenosti, a završni prelazak afričkih obala i oprostaj (2013: 240–246). Ovaj prilog nudi stilističku interpretaciju ove zbirke koja će svojim značenjem pokušati nadopuniti prethodnu poetičku. Za nju je važno iznjedruti spoznaju o intertekstu afričke primitivne lirike koji se pojavljuje u svojim formalnim i sadržajnim sastojnicama. Ta se lirika odlikuje mirnoćom, jasnoćom, zatvorenošću i objektivnim pristupom stvarima i pojavama (Golob i Vrkljan 1958: 53). Te poetičke odlike pripadaju cjelokupnoj lirici primitivnih naroda, onoj izrasloj iz rituala i okrenutoj prvobitnoj animističko-panteističkoj slici svijeta. Njezine su stilske odlike učestala ponavljanja, kumulacije i apostrofe u službi stvaranja osebujne jezične magije. U stilističkoj analizi nalazimo mikrostrukture i makrostrukture kojima možemo pridijeliti gore navedena poetička značenja. Među mikrostrukturama ističu se usporedba, metafora, simbol i katalog. Njihova ćemo semantička polja rasprostiranja ustvrditi na pojedinačnim dijelovima teksta, no u slučaju metafore bitno je naglasiti dvoslojnost njezina pojavljivanja (kao manirističkoga potencijala začudnosti sintagmi i poetskih rečenica i dobivanja magijskoga učinka manirističkim ulančavanjem). Među makrostrukturama nalazimo različite tipove diskurza (pritom termin *diskurz* pridijevamo tekstu pjesme) koje smo podijelili na manifestni, mitski, magijski, panhumanistički, žanr-slike, apokaliptički, politički i asintaktičko-asemantički. Navedene ćemo interpretativne tipove, tj. makrostrukture interpretirati i pokušati odrediti njihove dosege za poetiku pjesništva Tomislava Marijana Bilosnića.

MIKROSTRUKTURE

USPOREDBA

Usporedba kao figura ekspliciranja sličnosti dvaju entiteta (Stamać 1983: 37) pojavljuje se u značenju začudnosti, humora i humanizacije pjesničkoga teksta i svijeta. Začudnost je obrazložena manirističkom fakturom te potencijalom svijeta/teksta, humor se pojavljuje kao olakšanje recepcijskoga koda pjesništva i

semantičkoga djelovanja figure crnoga *homo ludensa*, a pojam humanizacije, preciznije humanizacije entiteta, pripaja se panhumanističkomu kontekstu zbirke koji semantički i recepcijski spaja sve raznorodne poetičke i stilske entitete u rasutome dijapazonu manirističkoga pojmovlja. Navest ćemo neke primjere:

Čujete li vjetar u savani / čujete li kako glazbā / poput strugotina / pijeska (Bilosnić 2011: 73) (U usporedbi je prisutno povezivanje vjetra i pijeska kao geoloških motiva vezanih za Afriku. *Strugotina pijeska* začudna je metaforička sintagma. Puhanje vjetra opisuje se poetskim glagolom *glazbati* (on ne ulazi u fundus poetizama kao utvrđenih leksostilema, pa ga ovdje možemo tradicionalno možemo označiti kao stilski obilježen ili poetski). Time se potiče onomatopejska narav ove usporedbe i ona ostaje začudna samo u svojoj površinskoj jezičnoj fakturi (fenotekstnoj), dok se preciznijom analizom unosi ritmičnost i muzikalnost poetskoga jezika.)

Ovdje se sve brzo mijenja / kao na biljarskome stolu / ovdje su zvijezde velike / i ljudi ih mrve prstima (Bilosnić 2011: 7) (Entitet u usporedbi *biljarski stol* pripada svakodnevnomu (trivijalnom) imaginariju i usporedbu očitavamo u humornoironijskome modusu. Tomu doprinosi značenje prvoga stiha koje obasiže sve promjene (kulturne, političke) i time se cjelokupnost tih promjena i njihova semantička i kulturološka težina reducira na trivijalnost biljarskoga stola i njegovih dogovorenih ishoda. Semantičko preslikavanje tih promjena i njihova proizvoljnost, tj. dogovorenost mogu se učitati u genotekstni sloj ovih stihova. Intenzifikacija ove humornoironijske usporedbe osnažena je paradoksalnim sučeljenjem s jakom metaforičkom slikom panhumanističke provenijencije prisutnoj u narednim dvama stihovima.)

Crnac čeka sunce u kapi rose / kap rose njegovo je srce / ono visi na paučini / kao dječja suza (Bilosnić 2011: 9) (Entitet *dječja suza* u usporednome dijelu pripada infantilizacijskomu diskurzu i samim time pojavljuje se kao element humanizacije pjesničkoga teksta/svijeta. Uporaba dječjih motiva u vidu personifikacije (Paxson 1995: 30) pripada humanizaciji i oživotvorenju entiteta i njegova značenja u diskurzivnome procesu.)

METAFORA

U ovoj se pjesničkoj zbirci, kao i cjelokupnome Bilosnićevu diskurzu, metafora pojavljuje kao temeljni formativni i sadržajni nositelj manirističkoga pjesničkog stila. Pojavljuje se u različitim lingvostilističkim pozicijama; od apozicijske metafore (*Vlati trave žive jegulje* (Bilosnić 2011: 7) do poetske definicije (*rosa je srebrna prašina* (Bilosnić 2011: 9)). Prisutno je njezino manirističko ulančavanje koje proizvodi magijske učinke poetskoga jezika i koncept začudnosti koji je maniristički *per se*, no ovdje se odlikuje u izdvojenim začudnim sintagmama. Bitno je naglasiti kako bez obzira na manirističko poetičko polje, realizirana, tj. hipertrofirana metaforika ponekad i sama potencira stvaranje začudnosti, pa je možemo neologistički obilježiti kao *hiperhipertrofiranu*. Primjer je manirističkoga ulančavanja radi diskurzivne proizvodnje magijskoga učinka poetskoga jezika: *Svijet je opsjednut / svijet je ponor slave / u rukama kovača / Stvaraju crnu ružu / iz prašine / pomiješanu krvlju / crnu zvijezdu / od dječjih suza / ... / Svijet je nepostojeći*

/ i vječan / stara duša crne ruže / crna zvijezda (Bilosnić 2011: 10) (Anaforičkim ponavljanjem dijela stiha *Svijet je...* u tekstualnim odvojcima stvara se tekstna kohezija, a predikatskim dijelovima *je opsjednut, je ponor slave (u rukama kovača), je nepostojeći / i vječan* stvara se magijski učinak. Primjeri magijskoga učinka također su prisutni u stihovima: *crnu ružu / iz prašine /... / crnu zvijezdu / od dječjih suza* gdje je prisutna dometaforizacija motiva crne ruže koja se semantički vezuje s motivom svijeta.) Među začudnim metaforama nalazimo brojne primjere, no navest ćemo neke koji pokazuju atraktivizaciju jezične fakture teksta navedene zbirke. To su: *ugljen je zrcalo / samoće* (Bilosnić 2011: 15), *pelud od željeza* (Bilosnić 2011: 30), *brašno od mjesečine* (Bilosnić 2011: 30), *kruh od kiše* (Bilosnić 2011: 30).

SIMBOL

Simbol se pojavljuje kao figura i kao entitet vezan za arhetipsko označavanje, tj. u simboličkome i simboleskome modusu. Tomu je tako zbog manirističke fakture teksta i jakih metaforičkih skokova, ali i zbog interteksta afričke primitivne lirike i simbolike koja se pojavljuje u kulturnome materijalu svojstvenih mitologija i religija. Analizirat ćemo nekoliko primjera:

Čovjek je mumija / ima moć nad pijeskom / Sol je njegov život / Crne bube za njim / bacaju ugrob / kao sveto kamenje (Bilosnić 2011: 11) (U predikatnome dijelu metafore kao poetske definicije postoji motiv mumije koji očitavamo u simboličkome modusu kao nositelja nadvremenskih kulturnih, civilizacijskih i ljudskih težnji. Motiv soli možemo očitati i u simboličkome i u simboleskome modusu, no kako ne bismo iznevjerili preciznost ove analize, u ovome se slučaju govori o približno sličnim značenjima. Simboličko značenje motiva soli pokazuje se kao elementarnost i arhetipskost, a u kršćanskome simboleskom modusu očitavamo ga kao temeljni motiv kristološkoga imaginarija (*sol zemlje i svjetlo svijeta*) u značenju arhetipa dobra. Simboličko značenje iščitavamo iz semantike zbirke, a simbolesko upisujemo u panhumanistički recepcijski kontekst. Motivi crnih buba (sa začudnom usporedbom *kao sveto kamenje*) dobivaju sakralnu simboliku iz afričkoga folklor.)

Svijet je načinjen od željeza / od ugljena / noći / i nafte (Bilosnić 2011: 10) (Motivi željeza, ugljena, noći i nafte očitavaju se u simboličkom kodu. Željezo se vezuje za afričke rudokope, a njegova crvena boja pripada prvotnim civilizacijskim bojama vezanim za materinstvo i rađanje. Ugljen također pripada afričkim rudama, a njegovu crnu boju izjednačavamo s crnom bojom kože i neproničnošću. Noć je simbol neproničnosti prostornovremenskih okvira i ljudskih dosega o tome (u taj kod upisujemo religijsku i filozofijsku komponentu i s njima vezana značenja), a nafta se pojavljuje kao geopolitički simbol. U složenoj mreži simboličkih značenja na osi predikatnoga imena metafore za svijet očitavamo univerzalna značenja (*noć*) i partikularna značenja vezana za Afriku (*željezo, ugljen, nafta*) koja se premrežavaju i ovjeravaju u panhumanističkome kontekstu.)

Čovjek je Afrika / veliko stopalo / vrijeme / izolirano prije početka (Bilosnić 2011: 11) (U ovom primjeru nalazimo kombinaciju stvaranja magijskoga učinka ulančanim manirističkim metaforizacijama i simboličkoga značenja motiva. Prvim

motivom Afrike dovode se temeljne silnice panhumanističkoga konteksta, drugim motivom velikoga stopala povijesni kontinuitet postojanja čovjeka, a denotatom *vrijeme* razjašnjava se značenje i dovode u središte diskurzivnoga razmatranja temeljni ideologemi ove zbirke kako bi se značenjski izjednačili u panhumanističkome kontekstu.)

KATALOG

Stara antička figura *katalog* prisutna je kao resemantizirana u dovođenju kulturnih i književnih veza s temeljnim ideologemom zbirke *Afrika*. Promatramo ih kao kultureme i literareme u kataloškim nizovima. Nizovi se prostiru diskurzom sintagmatski ili paradigmatički, a njihovo značenje upotpunjuje vezu autora i europocentričnih viđenja Crnoga Kontinenta koja se bitno razgrađuje i puni panhumanističkim kontekstom.

Platon je tvrdio / u istu rijeku / ne možeš ući dvaput // Nitko se dvaput nije napio / istom vodom Konga / Heraklitova teorija – / iste vode uvijek primaju / tok drugih voda // Nitko istom vodom Nila / nije dvaput polio svoje žito / Ptolomejev zaključak – / vode šest izvora / teku u dva jezera / dok Herodotove izvore / uporno traži Livingstone (Bilosnić 2011: 21) (Motivi Platona, Heraklita, Ptolomeja i Herodota pripadaju antičkomu kulturnom imaginariju i ovdje se pojavljuju u paradigmatičkome nizu dovođenja ishodišta vlastitih znanstvenih teorija u vezu sa simbolom vode koji se metonimizira afričkim rijekama. U genotekstnome sloju ovaj katalog svjedoči promjenjivost i apotropejsku moć vode (Chevalier i Gheerbrandt 1994: 543), a samim time i Afrike, tj. njezinih duhovnih silnica u panhumanističkome ozračju.

MAKROSTRUKTURE

MANIFESTNI DISKURZ

U nedostatku teorijske literature o stilu manifestnoga diskurza, ovaj termin uporabljujemo tek uvjetno s naznakama koje on nosi na načelnoj razini. Manifestni diskurz biva najprisutnijim u avangardi noseći svojstvene poetičke značajke. U ovome poetičkom kontekstu te značajke pridajemo pjesmi *Afrika* (Bilosnić 2011: 85–86) koja je središnja pjesma ove zbirke i zajedno sa svojim poetičkim značajkama čini središte tematizacije njezinih mitologema i ideologema predstavljajući se kao njihov utopijski supstrat. Iznijet ćemo tekst pjesme i analizirati ga.

Afrika je preko granice / Afrika je okružena oceanima / Afrika je zemlja iz koje se putnici / neće vratiti / brišu im duše / Afrika je početak mijene / bogova i ljudi / trbuh / u kojem se obnavlja sudbina / Najbliža je duhu svemira / u zrnu pijeska Sahare / u kulama mravi od zlata i soli / uza ritam bubnjeva / u svetim šumama / u kojima se nikad ne čuje zvuk sjekire / Ponavlja se u šaci zemlje na srcu / upisana u san / tisuće jezika // Afrika je tajanstvena Etiopija / Gvineja i Sudan / kraljevina Kongo / s vrećama zlatne prašine / što uz put stoje otvorene / na suncu / presijavajući se / kao krzno cibetke / Afrika je oganj i krv / u kojima riče sunce / ulijevajući pomamu u žile. U ovoj je pjesmi prisutno anaforičko ponavljanje dijela

stih *Afrika je...* čime se postižu kohezija i magijski učinak poetskoga jezika. Njezina je manifestnost sadržana u semantičkim poljima koja se otvaraju figurativnim značenjima brojnih stihova. Dio stiha *preko granice* simbolički naznačava granicu europskoga i neeuropskoga, kolonizatorskoga i koloniziranoga, tanatosa i erosa. U motivu okruženosti oceanima govori se o sveprotežnosti materije i nerazdruživu jedinstvu čovjeka i svijeta. Taj se motiv dodatno semantizira blago romantičarski motiviranom i patosno intoniranom slikom putnika koji se neće vratiti i time se stihovi primiču u okrilje panhumanističkoga diskurza. Stihovi ... *početak mijene / bogova i ljudi / trbuh / u kojem se obnavlja sudbina* metaforički svjedoče o mitsko-religijskome imaginariju i panteističkome prajedinstvu. Sintagme *zrno pijeska Sahare* i *šaka zemlje* sinegdohe su sveobuhvatne prisutnosti i spomenutoga panteističkog sjedinjenja. Geografski motivi Etiopije, Sudana i Gvineje, životinjski motiv cibetke i arhetipski motivi ognja i krvi (sa snažnom zoonifikacijom *riče sunce*) konkretiziraju, tj. pomiču poetsko gradivo prema denotativiziranoj osi kako bi se naglasili sklad i blizina humanoga bitka. Navedeni analizirani odvojci stapaju se u cjelinu panhumanističkoga i arhetipizirajućega poetskog govora o Africi.)

MITSKI DISKURZ

Mitski diskurz predstavlja slijeđenje poetičke strukture mita, mitskoga jezika i mitskoga mišljenja (ono što bi Jurij Lotman i Boris Uspenski nazvali *jezikom nominacije*) (Lotman i Uspenski 1984: 13). Također, mit kao književni diskurz i njegovo aktualiziranje u pjesmi resemantizacijom ili navođenjem toposa ili svojstvenoga iskaza nazivamo *fantastičkim intertekstom mitskog diskurza* (Lemac 2013: 23). Očitavanje intertekstnih signala u jeziku pjesme koji su prisutni ili se stvaraju (naime, topos se ne može jezično detektirati, već se on parafrazira u tekstu pjesme ili procesualno kreira ovisno o interpretativnoj točki (naše je gledište motivirano fenotekstom i genotekstom kao semiotičkim operatorima razinā teksta) pokazuju vezu s kozmogonijskom situacijom stvaranja svijeta/pjesme. U ovoj zbirci mitski diskurz vezuje se za arhetipizaciju motiva Afrike (stvarnu i poetsku) i semantičko punjenje panhumanističkoga konteksta.

U srcu ugljena zmija / ugljen je zrcalo / samoće / Preko ugljena penju se zmije / u nebo / i s njime raspravljaju živo / Ugljen je nevidljiv / crn / i pomirljiv / s plavim jezikom sjete / Ugljen istu zmiju / dvaput oživljava / u vatri / ugljen je zmijin dom / crni svemir / beskrajan / i beskoristan / strah (Bilosnić 2011: 15) (U pjesmi je oživljeno apotropijsko značenje motiva ugljena. Intertekstno je uvedena mitska slika magične moći ugljena i resemantizirana kozmogonijska scena stvaranja (jedan od toposa kozmogonijskih mitova (Meletinskij (1983: 17)). U resemantizacijskome sklopu obilježeno je snažno diskurzivno djelovanje začudnih metafora *ugljen je zrcalo / samoće, plav jezik sjete*, te deificirajuća moć ugljena (*Ugljen / istu zmiju / dvaput oživljava / u vatri*) i magijsko metaforiziranje u završnim stihovima *ugljen je zmijin dom / crni svemir / beskrajan / i beskoristan / strah*).

MAGIJSKI DISKURZ

Magijski diskurz predstavlja realizaciju semantičke moći jezične magije i možemo ga smislaono povezati s mitskim diskurzom koji djelomično rabi slične strategije. Njegova je funkcija slična onoj mitskoga diskurza s naznakom da se njome oživljava intertekst afričke primitivne lirike. Interpretirat ćemo ga na jednome primjeru.

Glasovi obavijeni tamom / plodni glasovi puni kiše / puni neba / glasovi / kao velika crna majka / koja guta bikove // Glasovi kao vode / koje privlače zvijeri / Glasovi kao rudnici / kobalta / u Katangi / Glasovi koji stišću grlo / tajanstvene rijeke / Kongo / kao belgijska okrutnost // Glasovi kao cigle / kao zidovi kuća / kao dječji plač / tužni afrički plač // Glasovi kao kora / kruha / kao uran / u pljuskvu vatrenog zraka / na samoj granici svijeta (Bilosnić 2011: 33) (Kolektivni objekt *glasovi* koji se metonimizira s afričkim ljudima oživljava se jezičnom magijom na nekoliko razina: anaforičkim ponavljanjem na početku stihova, humanizirajućim usporedbama i višestrukim metaforizacijama na sintagmatskoj osi (*Glasovi kao cigle / kao zidovi kuća / kao dječji plač / tužni afrički plač*)).

PANHUMANISTIČKI DISKURZ

Panhumanističkim diskurzom obilježavamo cijelo poetičko polje (mada je njegov smisao prisutan u recepcijskome sloju) ove zbirke, no ovdje posebno nazivamo određene pjesme posvećene konceptu afričke žene u kojima nalazimo njegove najveće dosege. Na primjeru pjesme *Žene ebanovine* (Bilosnić 2011: 141-142) pokazat ćemo temeljne stilske odrednice ovoga interpretativnog tipa, tj. makrostrukture. *U rukama ebanovine / u crnim / pramenovima / u nadi puti / u svježim jedrima / vodenih trava / žena Gvineje / žena Liberije / živa žena / ili mrtva / pretkinja / u koju je ušla duša / preminule // Crno drvo žena / premazano / životinjskom krvlju / jezikom / od mahovine / Palmينو ulje / zlatni prah / na grudima / na crnim čarima / vrpca / mjesečeva snijega / i niska / bisera / oko bedara / oko crnog vihora / Žena koja je / sjena / u trenu / večernje plaveti / Žena šupljih stopala / ostavlja trag / za sobom / kad uđe u suton / u ebanovinu / koja će je otplaviti / na valovima* (U pjesmi je istaknuta pozicija emotivnosti lirskoga subjekta, te deskriptivni modus u koji se smješta ženska figura koji se grana na arhetipski, pseudoetnografski i romantičarski. Arhetipski modus upotrebljava svojstvenu motiviku (*ili mrtva / pretkinja / u koju je ušla duša, Žena šupljih stopala / ostavlja trag / za sobom / kad uđe u suton*). Pseudoetnografski modus vezujemo za stihove u kojima se pojavljuju afrički mitologemi (*Crno drvo žena / premazano / životinjskom krvlju, Palmينو ulje / zlatni prah / na grudima / na crnim čarima / vrpca*), a romantičarski za svojstvenu metaforiku koja se pojavljuje u diskretno pozicioniranim magijskim sekvencama (*vrpca / mjesečeva snijega, oko crnog vihora*) ili u okviru samostalnih deskriptivnih jedinica (*Žena koja je / sjena / u trenu / večernje / plaveti, koja će je otplaviti / na valovima*). Na interferenciji tih diskurzivnih polja u deskriptivnome modusu i emotivnosti lirskoga subjekta, koji gotovo da zauzima poziciju promatrača, nastaju semantičke osi ovoga diskurza.)

ŽANR-SLIKE

Žanr-slike predstavljaju mali interpretativni odvojak u ovoj zbirci i vezuju se za etnografsku motiviku Afrike. Pojavljuje se u pjesmama ciklusa *Rika jelena* (Bilosnić 2011: 157–162), a njihovu ćemo strukturu pokazati na pjesmi *Alžirska sol, podne* (Bilosnić 2011: 159).

Lijevamo, graviramo i izvlačimo / zlato, ono svjetluca / uz otvorena kućna vrata. // Jedemo jednom dnevno. / Pojaviše se prosjaci, / i traže ruže / koje smo izlili u šipke. // Zlato je kukuruz, / alžirska sol u podne. // Ulovljene naše ptice / mi crtamo ponovno. / Ne ostajemo bez posla: / bijele slonove pretvaramo / u kolajne. (U ovoj pjesmi istaknuta je instanca lirskoga subjekta koji preuzima kolektivističku poziciju Alžiraca. Time se humanizira odnos pjesnika/subjekta i tekstualnoga subjekta i dovodi emotivnost kao jedan od modusa. Prikazana je slika lijevanja zlata i izrađivanja kolajni u nekome alžirskom selu. Naizgled denotativni opis dobiva konotativne krivulje u svakoj strofi koje se ne očitavaju toliko u značenjskome kodu metaforike već u smisaonome kodu solidarnosti sa subjektom i dopiranja do romantičarskih eteričnih slika koje su prije svega motivirane emotivnošću (*Pojaviše se prosjaci, / i traže ruže / koje smo izlili u šipke, Zlato je kukuruz, Ulovljene naše ptice / mi crtamo ponovno.*). Treća je strofa centralna u semantici ovoga diskurza i njome se sumiraju emotivni i slikovni modus kojem pripada ova žanr-slika.)

APOKALIPTIČKI DISKURZ

Ova vrsta diskurza vezana je za već spomenuti fantastički intertekst jer je apokalipsa jedan od fantastičkih žanrova. U njemu nalazimo teme i motive iz apokaliptičkoga žanra (kraj svijeta, onostrane vizije, predskazivanje budućnosti), ali i moralni aspekt koji ona nosi u kršćanskome kontekstu. U pjesmi *Hoće li crnac ostati živ* (Bilosnić 128–129) nalazimo subjektov ekstatični krik protiv vjekovnoga potlačivanja crnaca te ekonomskoga i duhovnoga iskorištavanja afričkoga kontinenta. Uz angažiranu suptilnu subjektovu emotivnost, pojavljuju se navedene apokaliptičke karakteristike koje se metatematiziraju. Pokazat ćemo to interpretacijom.

Zemlja je spaljena / kaučukom sunca / Je li kraj svijeta / iza oštre žute trave // Hoće li crnac / ostati živ / dok zriju grozdovi / zelenih banana / Moja će žena / rađati / dok bude mogla / začeti // Hoće li crnac / ostati živ / dok slaže slonovaču / u piramide // Hoće li crnac / ostati živ / dok se brani / ratničkim štitom / koji Picasso koristi / kao inspiraciju // Zemlja se raspukla / po sredini moždane kore / živi li svijet / odsječen od sjećanja (Prvi stih ove pjesme denotativno progovara o afričkoj svakodnevi, no na konotativnoj razini ispunjen je apokaliptičkim značenjem (tomu doprinosi začudna metafora *kaučuk sunca*). Ostatak pjesme ispunjen je nizom retoričkih pitanja u kojima se metatematizira temeljno apokaliptičko značenje (*Je li kraj svijeta / iza oštre žute trave*) i pojavljuju metonimijske zamjene za historijsko crnačko ropstvo (*Hoće li crnac / ostati živ / dok zriju grozdovi / zelenih banana, Hoće li crnac / ostati živ / dok slaže slonovaču / u piramide, Hoće li crnac / ostati živ / dok se brani / ratničkim štitom / koji Picasso koristi / kao inspiraciju*). Metafora religijskoga usuda, tj. moralne poruke pojavljuje se u humorno intoniranoj metafori

(*Zemlja se raspukla / po sredini moždane kore*) i retoričkome pitanju kojim se evocira opće kulturno, civilizacijsko i humanističko značenje dobra (*živi li svijet / odsječen od sjećanja*)).

POLITIČKI DISKURZ

Ova makrostruktura vezana je za političko značenje Afrike i njezinu poziciju koloniziranoga neproničnog Drugog. Aktualizira se interferiranjem mitskoga interteksta (koji je formalno deriviran iz prototeksta afričke primitivne lirike i romantičarski evocira sjećanje na prajedinstvo čovjeka, prirode i kozmosa) i političkih značenja koja se stvaraju u kontekstu. Na primjeru pjesme *Crnca uče saditi pamuk* (Bilosnić 2011: 126) demonstrirat ćemo navedeni interpretativni tip.

Crnca uče saditi pamuk / pamuk je bijel / Crnca uče brati pamuk / pamuk je bijel / Crnca uče presti pamuk / pamuk je bijel / Crnca uče sašiti / bijelu košulju / od pamučnog platna / Crnac zna kako biti gol (Anaforičko ponavljanje stihova vezuje se za intertekst afričke primitivne lirike i magijski učinak. U njima je prisutno značenje kolonizatorskoga utjecaja i posvemašnjega kultiviranja Drugoga koji se semantički postavljaju kao Apsolut (*uče saditi pamuk, uče brati pamuk, uče presti pamuk*). U kontrastu s navedenim značenjem, magijski se ponavlja i stih *pamuk je bijel* (simbol Prirode kao nepokoravajuće *drugotne drugosti* koja se opire totalitarizirajućim silama polja Diskurza). Magijska ponavljanja rezultiraju stihom u kojemu se pokazuje privid završenoga procesa kulturacije crnaca i diskurzivizacije interteksta primitivne lirike europocentričkim književnim instrumentarijem (*Crnca uče sašiti / bijelukošulju / od pamučnog platna*). Završni stih predstavlja otpor totalitarizacijskim strategijama bjelačkoga diskurza i genotekstnim mitskim signalom očuvanja interteksta primitivne afričke lirike. Perpetuiranje navedenoga interteksta i smislom motivirani napadi rezultiraju obnavljanjem i mitizacijom pozicije subjekta/svijeta u polju Prirode.)

ASINTAKTIČKO-ASEMANTIČKI DISKURZ

Asintaktičko-asemantički diskurz predstavlja simulaciju primitivne afričke lirike, tj. njezina prototeksta i pokušaj govora jezikom neproničnoga Drugog. U njima nalazimo mnoge mikrostrukture i karakteristike interpretiranih makrostruktura. Interpretirat ćemo pjesmu *Crno pokriva trbuh svijeta* (Bilosnić 113–115) koja se pojavljuje kao paradigma ove vrste diskurza.

Crn sam / crn / sipino crnilo / moje je srce ugljen / ukus crnoga / ne zaboravlja se // Cedar crn / suza / koju hrani tinta / bezdan dagnje / crne lastavice / vrpce s ožiljcima / i žrtvovane životinje // Pluton je crn / Kaldejske crne glave / crne lasice / crni kamen u Meki / kao i sve / apsolutno // Crn sam / Crni Moro / crne dlake / krv koja se niz njih kotrlja / bol širenja nogu / božice Kali // Crno pokriva trbuh svijeta / crna građa / noćna koža / pijesak u pupku / jeruzalemske kćeri / plodnost / pradaune majke / potrebnije nego ikad // Crni Homerov ocean / crn kao kobila / crn Otelov ležaj / s crnim jedrima / Odisejev brod / kao kosa tvoga čela / šuma ispisana po oblacima / trbuh zemlje // Crna sam / pečena zemlja / zemljani zidovi kuće / iz

kojih Adam / posljednji muškarac / i Eva / nabrekla trbuha / izlaze / iz raja / crni / zaključavajući vrata (U pjesničkome tekstu prisutno je magijsko ponavljanje motiva *crn*, magijska metaforizacija, kulturemi (*Pluton, Moro, Kaldejska crna glava, Meka, Kali, Otelo, Homer, Odisej, Adam i Eva*), humanizirajuće usporedbe (*kao kosa tvoga čela*), humorne usporedbe (*kao kobila*) i začudna metaforika (*bezdan dagnje*). Asintaktičnost i asemantičnost postavljaju se u iskazno-referencijalnim puknućima i promjenama iskaznih pozicija (*Crn sam / crn / sipino crnilo / moje je srce ugljen* (autolegitimacijski diskurz prisutan u magijskome ponavljanju i osnažen istaknutom pozicijom lirskoga *ja* sintaktički se lomi sintagmom *sipino crnilo*), *Cedar crn / suza / koju hrani tinta / bezdan dagnje / crne lastavice / vrpce s ožiljcima / i žrtvovane životinje* (struktura koja slijedi magijsku metaforizaciju na sintagmatskoj osi, no semantički se rasipa u beskonačnost – slične su strukture prisutne u svim narednim strofama.)).

ZAKLJUČAK

Ovaj rad nudi stilističku analizu Bilosnićeve zbirke *Afrika* i detektiranje njezinih dominantni za očitavanje semantičkoga i recepcijskoga horizonta. U odnosima mikrostruktura i makrostruktura postoje odnosi većega ili manjega stupnja općenitosti. Metafora je na najvišem stupnju jer čini stilistički najvažniji dio pjesama ove zbirke, usporedbom se konkretiziraju značenja, simboli se upliću na mjestima autorske imaginacije, kulturno-povijesnih veza i intertekstnih značenja (afrička primitivna lirika), a katalogom se ostvaruje kulturno-književni dijalog s europskim i svjetskim motivima vezanim za Afriku. U makrostrukturama manifestni diskurz postaje poetičko-stilskim zrcalom za sve ostale diskurze; mitski, magijski i apokaliptički vezujemo za vezu Afrike, njezine etnografije i mitskoga mišljenja, panhumanistički predstavlja vezu s recepcijskim kontekstom zbirke, politički se direktno obara na odnos kolonizatora i koloniziranoga (europocentričkoga Subjekta i Drugoga), asintaktičko-asemantički izravno aktualizira intertekst afričke primitivne lirike i simulaciju govora o njoj, dok žanr-slike konkretiziraju stvarni život Afrike i njezinih žitelja. Suodnosi navedenih značenja proizvode sliku Afrike koja se stalno aktualizira i izmiče pjesniku/subjektu i svijetu/tekstu u povratnoj nepovrativosti eliadeovskoga mitskog vremena pomičući se preko granice i granicā kulturnih i diskurzivnih dohvaćaja sežući u nekultuirano polje Prirode, Kaosa i Apsoluta.

IZVORI

- Bilosnić, Tomislav Marijan. 2004. *Tigar*. Zadar: Udruga 3000 godina za dar.
 Bilosnić, Tomislav Marijan. 2009. *Molitve*. Zadar: Udruga 3000 godina za dar.
 Bilosnić, Tomislav Marijan. 2010. *Kuća*. Zadar: Udruga 3000 godina za dar.
 Bilosnić, Tomislav Marijan. 2011. *Afrika*. Zadar: Udruga 3000 godina za dar.

LITERATURA

- Chevalier, Jean – Gheerbrandt, Alain. 1994. *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Golob, Zvonimir i Vrkljan, Irena. 1958. *Ptica u oku sunca*. Zagreb: Mladost.
- Knežević, Sanja. 2013. *Mediterranski tekst hrvatskog pjesništva*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Lemac, Tin. 2013. *Stilematičnost lirskog idioma Anke Žagar* (doktorski rad u rukopisu).
- Lotman, Jurij Mihajlovič i Uspenski, Boris. 1984. *The semiotics of Russian Culture*, Michigan Slavic Contributors 11.
- Meletinskij Moisejevič, Eleazar. 1983. *Poetika mita*. Beograd: Nolit.
- Milanja, Cvjetko. 2000. *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000.* (I. tom). Zagreb: Altagama
- Paxson, James. 1995. *The poetics of personification*. London: Cambridge University Press.
- Stamać, Ante. 1983. *Teorija metafore*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost.

STYLISTIC STRATA IN THE COLLECTION OF POEMS "AFRICA"
BY TOMISLAV MARIJAN BILOŠNIĆ

This paper offers a stylistic analysis of the recent collection of poems Africa, which is part of a large poetic corpus by Tomislav Marijan Bilosnić. His poetry is characterised by the poetic and stylistic mannerism, auto-mannerism and a Mediterranean component, whose meaning suggests an interpretation that his work should be divided into separate poetic branches. The stylistic analysis of this collection of poems sheds light on the recent part of his work and contributes to a better understanding of his poetry, which so far has not been adequately investigated. Furthermore, this analysis covers some micro and macro structures; of the analysed micro structures the comparison, metaphor, symbol and catalogue are emphasised, whereas the macrostructures include the manifested, magical, mythical, pan-humanistic, political, asyntactical and asemantical discourse and the discourse of genre-images. The above mentioned structures are interpreted in the relevant texts of poems, a precise differentiation of various modes is given through the analysis and the results are explicated in the context of Bilosnić's poetry.

KEY WORDS: *poetry of Tomislav Marijan Bilosnić, stylistics, interpretation*

